Katarzyna Wodniak

ORCID: 0000-0003-1844-418X

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Powieść w odcinkach na łamach żnińskiej gazety „Pałuczanie” (1927–1939)

Słowa kluczowe: „Pałuczanie”, Żnin, Pałuki, powieść w odcinkach, Zakłady Wydawnicze Alfreda Ksyckiego

Keywords: *Pałuczanie* newspaper, Żnin, Pałuki, serialized novel, Alfred Ksycki Publishing House

W listopadzie 1927 roku w kilkutysięcznym Żninie, powiatowym mieście w województwie poznańskim, właściciel miejscowej drukarni, intrologatorni, warsztatu oprawy obrazów i księgarni Leon Ksycki przystąpił do wydawania gazety „Pałuczanie”, która w krótkim czasie dała początek prężnemu przedsiębiorstwu prasowemu — Żnińskim Zakładom Wydawniczym Alfreda Ksyckiego (syna) o ponadlokalnym zasięgu, oferującemu w 1939 roku siedem tytułów w łącznym nakładzie 553 tys. egzemplarzy¹.

„Pałuczanie”, aczkolwiek zaczynający od skromnej czterostronicowej objętości, reprezentował już nowy typ gazety — obliczonej na maksymalny dochód, pozornie „odpolitycznionej” oraz odpowiadającej gustom czytelniczym epoki kultury masowej. Społeczeństwo polskie przekraczać zaczynało wtedy jej pierwszy próg, a poza wielkimi miastami jedyny zwarty rejon, gdzie proces ten szczególnie szybko postępował, stanowiły właśnie dzielnice zachodnie, w porównaniu z resztą kraju najbardziej oświecone i zurbanizowane oraz najzasobniejsze materialnie².

Każdy numer wychodzącej trzy razy w tygodniu gazety zawierał artykuł wstępny z komentarzem do ważniejszych wydarzeń bieżących, informacje polityczne,

¹ Wśród nich pisma ogólnokrajowe: ilustrowany dwutygodnik kobiecy „Moja Przyjaciółka” i beletrystyczny tygodnik „Moje Powieści” o nakładach 250 i 80 tys. egz.

² A. Notkowski, *Zawrotna kariera prowincjonalnego młodzieńca* (Alfred Ksycki), „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1992, nr 3–4, s. 68.

społeczne i gospodarcze z kraju i ze świata, wiadomości z regionu i inne materiały o tematyce lokalnej w formie korespondencji z przyległych miejscowości, kolumnę ogłoszeniowo-reklamową i oczywiście odcinek powieściowy. Wyrazem poszanowania dla sięgających czasów zaborów nawyków czytelniczych wielkopolskiego odbiorcy prowincjonalnego było utworzenie w grudniu 1928 roku trzech bezpłatnych tygodniowych dodatków dla rodzin, kobiet i rolników: „Rodzina Pałucka”, „Pałuczanka”, „Gospodarz Pałucki”, które nadawały gazecie charakter prowincjonalnego pisma rodzinnego, redagowanego jednak nowocześnie, w myśl formuły „wszystko dla wszystkich”, często w stylistyce sensacji³. W 1931 roku, kiedy zarządzanie firmą zaczął przejmować Alfred Ksycki, zasięg „Pałuczana” został rozszerzony na północną Wielkopolskę dzięki rozbudowie sieci korespondentów terenowych⁴, do redakcji przyjęto zawodowych dziennikarzy, dwukrotnie zwiększyła się też jego objętość⁵. W niedługim czasie (od 1936 roku) już jako „Ilustrowany Kurier Pałucki” w żnińskim wydaniu głównym i mutacjach „IK Pomorski” oraz „IK Powszechny” opanował rynek czytelniczy Wielkopolski i Pomorza, kierując ekspansję w stronę Górnego Śląska i Centralnego Okręgu Przemysłowego⁶. Spośród zabiegów, które stosował, aby taki rezultat osiągnąć, druk odcinka powieściowego należał do elementów najbardziej trwałych.

Na temat jego roli w prasie wypowiedział się we wspomnieniach z czasów pracy dla poznańskiego koncernu Drukarnia Polska S.A. Feliks Fikus, któremu powierzono zadanie zwiększenia nakładu i zasięgu przeznaczonego do zbliżonego kręgu odbiorców z prowincji „Wielkopolanina”, kierowanego w szczególności do rolników. Powieść okazała się w tym wypadku czynnikiem decydującym o rozszerzeniu czytelnictwa pisma, nawet w okresie największego nasilenia prac polowych. Dobór repertuaru, a nawet jego formę wydawniczą, narzucali przeważnie sami czytelnicy gazety, „bezustannie wołający o tematykę historyczną”, autorem zaś, którego szczególnie cenili, był Stanisław Kluczek, ludowy pisarz sensacyjnych powieści historycznych, rolnik spod Siedlec, samouk i kawalerzysta⁷.

³ *Ibidem*, s. 68–69.

⁴ Co skutkowało zmianą tytułu na „Pałuczanie — Ilustrowany Kurier dla powiatów Żnin, Wągrowiec, Szubin, Mogilno, Września, Gniezno”.

⁵ A. Notkowski, *op. cit.*, s. 69.

⁶ *Ibidem*, s. 72–73. Więcej o „Pałuczanie” i dziejach wydawnictwa Ksyckich zob. F. Fikus, *Wielkie wydawnictwo prasowe w małym mieście. „Dwie Przyjaciółki”*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1979, nr 1, s. 79–93; J. Jelinek, *Krzyccy. Żniński koncern prasowy 1920–1950*, Żnin 2007.

⁷ Debiutował w „Gazecie Świątecznej” Konrada Prószyńskiego w 1924 roku stając się jej współpracownikiem literackim, po czym przeniósł się do „Wielkopolanina”, reaktywowanego w Poznaniu w 1930 roku przez wnuka „Promyka” Stanisława. Specjalizował się w opowieściach o przygodach ułanów z czasów wojny polsko-bolszewickiej (sam był ułanem, potomkiem powstańca z 1863 roku). Jego utwory jeszcze w 1931 roku reklamowano w „Gazecie Świątecznej” jako ładnie napisane powiastki dla ludu. Po drugiej wojnie światowej jako autor dobrze znany odbiorcom „wsiowych” gazet podjął współpracę z „Rolnikiem Polskim”, w którym z kolei pisał o wyczynach ułanów podczas kampanii wrześniowej (powieść *Siwy koń*, 1948). Zob. F. Fikus, *Ze wspomnień*,

Roli beletrystyki odcinkowej w pozyskiwaniu i utrzymaniu czytelników świadom był i wydawca „Pałuczanie”. Zapowiedź nowego tytułu, do którego druku się przymierzał, była okazją do przypomnienia o odnowieniu prenumeraty gazety na kolejny okres. Często książki i broszury, jak też barwne obrazy świętych, gry towarzyskie, kalendarze książkowe, mapa województwa poznańskiego, były bezpłatną premią dla abonentów. Kuszono ich *Poradnikiem pszczelarza* Jana Hahna, niezwykle piękną powieścią „najbardziej znanej pisarki świata” Jadwigi Courths-Mahler (*Ofiary miłości*), specjalnym dodatkiem powieściowym zawierającym początek *Królowej-Awanturnicy*. „Książkami powieściowymi zupełnie darmo” honorowano też czytelników zjednujących pismu nowych abonentów⁸.

Pierwszym „odcinkowcem” „Pałuczanie” była sprawdzona uprzednio w „Gazecie Świątecznej” współczesna powieść wiejska *Wnuczka wygnańca* wspomnianego S. Kluczka, która łączyła elementy sensacyjno-awanturyczne — przybranie fałszywej tożsamości, sceny zabójstw, podpalenia, obraz wisielca samobójcy na tle pożogi, z retrospekcjami sięgającymi powstania styczniowego. W swoich początkach, do wczesnych lat 30., „Pałuczanie” wykorzystywał utwory mieszczące się w zbliżonym nurcie, sięgając kolejno (z przerwą na bestseller Ireny Zarzyckiej) po cztery teksty dziewiętnastowiecznego, mającego „rutynę w oddziaływaniu na lud przez swe słowo drukowane”⁹, a przy tym lekkość stylu i bujną fantazję, zapomnianego wielkopolskiego pisarza ludowego Franciszka Ksawerego Tuczyńskiego (1844–1890)¹⁰, którego twórczość „fascynowała czytelników minionych pokoleń”¹¹: *Pomorzenie w Gąsawie*, *Pustelnik z Czarnej Doliny*, *Maria córka kościelnego*, *Przez ciernie i głogi*. Gazeta nie poprzestawała przy tym na samym „podaniu do druku” atrakcyjnych czytelniczko fabuł, lecz starała się wyszukiwać lub inicjować powstawanie takich tekstów, które swoją tematyką lub osobą twórcy, a często jednym i drugim, byłyby związane z regionem pałuckim.

„Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1973, z. 1, s. 125; *Kim jest autor Siwego konia*, „Rolnik Polski” 1948, nr 76, s. 9.

⁸ W 1932 roku były to: *Dziwica Orleańska*, *W niewoli u Mahdiego*, *Z pod katowskiego miecza*, *Genowefa*, *Krew za krew*, *Proroctwa Sybilli*, *Żywcem pogrzebana*, *Z poddasza na tron*, *W więzach tragicznej miłości*, *Oblężenie Warszawy*, *Zamurowana dziewczyna...* Zob. „Pałuczanie” 1932, nr 109 n.

⁹ T. Pietrykowski, *Franciszek Ksawery Tuczyński. Wielkopolski pisarz ludowy (w 40 rocznicę jego śmierci) 1890–1930*, Toruń 1932, s. 26.

¹⁰ Syn ziemi pałuckiej spod Szubina, nauczyciel szkół elementarnych regionu związany z pismami dla ludu ukazującymi się pod zaborem pruskim. Pozostawił bogatą spuściznę literacką (ponad 40 tytułów), głównie powieści dla ludu w odmianie historycznej oraz z życia ludu wiejskiego. Zob. T. Pietrykowski, *op. cit.*; I. Teresińska, *Tuczyński Franciszek Ksawery*, [hasło w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań, 1981, s. 775–776; D. Jung, *Wstęp. Franciszek Ksawery Tuczyński (1844–1890). Pisarz wszechstronny, apologeta Ziemi Kiszewskiej*, [w:] F. Tuczyński, *Ofiary zabobonu: powieść obyczajowa z czasów polskich XVII stulecia*, Kiszewo 2012, s. 8–23.

¹¹ Z. Mrozek, *Udział Pałuk w życiu literackim kraju*, „Kronika Bydgoska” 8, 1979/1980–1981, 1987, s. 229.

Zabiegi tego rodzaju wpisywały się w mocno rozwinięty w Wielkopolsce ruch regionalistyczny, pielęgnujący kulturę literacką „małych ojczyzn” i nie ograniczały się tylko do drukowanych w gazecie powieści. „Wezwany przez Wydawnictwo »Pałuczana«” pozaredakcyjny współpracownik pisma ks. Izidor Nowacki z Wenecji stworzył na przykład kilka obrazków z wiosek pałuckich w formie sielek i nowel, ogłaszając, iż przyjmuje „jakie tylko dane” z poszczególnych miejscowości regionu nadające się na tło kolejnych utworów, nie kryjąc też, że powoduje nim chęć przysporzenia gazecie „środków dla ulepszenia nakładu”¹². Sporo uwagi poświęcono także tomikowi sonetów pałuckich autorstwa wywodzącego się z wielkopolskiej rodziny chłopskiej Stanisława Helsztyńskiego, urodzonego w Kosowie nad Obrą, w powiecie gostyńskim, wówczas asystenta anglistyki Uniwersytetu Warszawskiego¹³. Jako autor regionalny funkcjonował F.K. Tuczyński, w swoim czasie (w drugiej połowie XIX wieku) centralna postać życia umysłowego na Pałukach i w Wielkopolsce¹⁴, a akcja pierwszej z jego powieści przypominanej przez gazetę: *Pomorzanie w Gąsawie: powieść osnuta na tle historycznym z czasów Leszka Białego* rozgrywała się nawet w omawianym regionie. Jej punktem kulminacyjnym była zbrodnia gąsawska z 1227 roku dokonana na księciu zwierzchnim Polski przez „Pomorców” pod wodzą Świętopelka we wsi Marcinkowo pod Żninem, zakończona sceną zgonu *princepsa* w pobliskim zamku (późniejszej Wenecji¹⁵). Wydarzenia związane z pobytem na nim i śmiercią Leszka Białego przybliżono czytelnikom w osobnym szkicu topograficzno-historycznym autorstwa kierownika miejscowej szkoły¹⁶.

Specjalnie dla „Pałuczana” regionalne powieści pałuckie stworzyli współpracujący z nim w różnym zakresie Wielkopolanie Jan Andrzej Kraśny i Alojzy Kuzio oraz najbardziej znana w tym gronie rodowita Pałuczanka dr Wanda Brzeska. Urodzona w Krotoszynie koło Barcina etnografka, literatka i działaczka społeczna, ponadto redaktorka działu kulturalnego „Dziennika Poznańskiego”, pozostawiła wiele utworów literackich o tematyce wiejskiej, którą jako córka właściciela ziemskiego знаła z autopsji oraz zgłębiała w trakcie etnograficznych badań terenowych¹⁷. Dla gazety ze Żnina przeznaczyła jedną z trzech swoich po-

¹² *List do Redakcji*, „Pałuczanie” 1928, nr 61, s. 2.

¹³ Mowa o zbiorze *Na Pałukach. Żnin, Wągrowiec, Szubin. Ze zbioru „Nad Wartą, Notecią i Obrą”. Sonety*, Inowrocław 1931, będącym pierwszą próbą „ujęcia ducha Pałuk w mowie wiązanej”. „Pałuczanie” zamieścił wiele wierszy z tego tomu jeszcze przed jego ukazaniem się drukiem, recenzję pióra Jana Borowińskiego (1931, nr 92, s. 3, z niej pochodzi cytat), biogram autora oraz wiele reklam książki, która powinna znaleźć się w każdej pałuckiej chacie, a dostępna była w księgarni Leona Ksyckiego w Żninie.

¹⁴ Z. Mrozek, *op. cit.*, s. 229.

¹⁵ W następnym stuleciu „rozstawionej” krwawą legendą Diabła Weneckiego Mikołaja Chwalowica h. Nałęcz.

¹⁶ W. Gola, *Ruina zamku w Wenecji*, „Pałuczanie” 1928, nr 13, s. 2; nr 14, s. 2; nr 16, s. 2.

¹⁷ A. Kwaśniewska, *Udział Wandy Brzeskiej w badaniach etnograficznych Pomorza*, „Acta Cassubiana” 10, 2008, s. 44. Zob. też J. Szajbel, *Brzeska Wanda*, [hasło w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*..., s. 83; Z. Mrozek, *op. cit.*, s. 237–238.

wieści związanych z ziemią pałucką, stylizowany gwarowo obrazek z nadnoteckiej wsi *Zatopione wesele*, oparty na „rzeczywistych faktach wziętych z życia”¹⁸. Zorientowany w lokalnej topografii czytelnik bez problemu rozpoznawał opisane w nim jeziora Kierzkowskie i Wolickie, przedzielone wysokim mostem kolejowym, wsie Pturek, Młodocin, Kania, jadownickie pola i urastający do rangi lokalnej metropolii, centrum mody i miejskiego obyczaju, Żnin. To tam jeździło się po zakupy, stamtąd zamówiono na tytułowe wesele „miejscowych” muzykantów znających najnowsze „kawalki”, a przy tym „uczonych”, tamtejszy aptekarz miał najwyższe notowania na miejscowej giełdzie małżeńskiej.

Bogactwem kontekstów lokalnych związanych z Gnieznem, Poznaniem i powiatem żnińskim zjednywała „Pałuczanie” abonentów powieść *Niewolnik prawdy* początkującego dziennikarza i literata J.A. Kraśnego — mogilnianina, korespondenta „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” na miasto Gniezno, wieloletniego współpracownika literackiego żnińskiej oficyny¹⁹. Naiwna, niespójna fabuła utworu, przedstawiającego drogę na szczyt kariery zawodowej młodego żurnalisty z prowincji o ambicjach literackich oraz jego pogoń za ideałem kobiety, tworzyła w zasadzie tło do ukazania atrakcji turystycznych i innych walorów Poznania²⁰, Gniezna²¹ i właściwego regionu pałuckiego²², promowała też samego „Pałuczanie” jako gazetę. W powieściowym ujęciu, pod tytułem „Ilustrowany Kurier Poznański”, wychodził on w stolicy województwa, stając się najbogatszym dziennikiem w kraju, załącznikiem koncernu prasowego oferującego dziesięć poczytnych pism o łącznym nakładzie miliona egzemplarzy dziennie! Czas pokazał, że nie była to czysta fantazja.

Innego rodzaju związki z regionem miała powieść *Upiór Dusseldorfu* etatowego dziennikarza, a nawet (z przerwami) redaktora odpowiedzialnego „Pałuczanie”, A. Kuzio, który do gazety przeszedł z „Gońca Narodowego” wydawanego w Ostrowie Wielkopolskim. Dotyczyła ona niezwykle aktualnej na przełomie lat 20. i 30. XX wieku sprawy niemieckiego seryjnego zabójcy kobiet Petera Kürtena, która nie schodziła z czołówek gazet. Pisał o niej w licznych doniesieniach i „Pałuczanie”, wiążąc ją z regionem z racji przygranicznego położenia Żnina. W gazecie pojawiły się między innymi supozycje, że groźny morderca mógł z od-

¹⁸ Z noty zapowiadającej powieść, zob. „Pałuczanie” 1933, nr 116, s. 4.

¹⁹ W okresie wrzesień 1930–1939. Aplikanturę dziennikarską odbywał dopiero w 1933 roku w „Dzienniku Poznańskim” i tam mógł zetknąć się z W. Brzeską.

²⁰ Kabaret Moulin Rouge, restauracja Esplanada, Teatr Polski z autentycznie graną tam w 1929 roku krotkocwilą Adama Grzymały-Siedleckiego *Maman do wzięcia*, a nawet fabryka musztardy (Wincentego Paetza?).

²¹ Targi na św. Wojciecha, konkursy hippiczne, hipodrom wzniesiony staraniem Komitetu Targów Końskich, z pietysmem opisane zabytki sztuki i architektury sakralnej. Jeden z odcinków to wręcz wycieczka po mieście.

²² Gąsawa, pomnik Leszka Białego, fikcyjny majątek Zabierzyce pod Żninem z rozległym parkiem, do którego autor „przeniósł” aleję tujową z dóbr radcy wojewódzkiego Tomasza Łyskowskiego z Jelitowa koło Gniezna.

ległej Nadrenii przenieść swoją aktywność na obszar polsko-niemieckiego pogranicza, a nawet przekraść się w rejon powiatu wyrzyskiego (na skradzionym w Pile motocyklu!). Stąd już krok do komunikatu: „W najbliższych dniach pojawi się na Pałukach »Upiór Duesseldorfu«!!!”²³, będącego jednak tylko chwytliwą reklamą tej powieści.

Siedem regionalnych utworów odcinkowych „Pałuczanina” z lat 1928–1933 tworzyło wyraźnie wyodrębniającą się część jego beletrystyki. Cztery z nich zostały przejęte z dawnego repertuaru literackiego, trzy kolejne, powstałe na bieżące zapotrzebowanie pisma, budowały pozycję tytułu w okręgu żnińskim i przyległych powiatach na wierności wobec realiów etnograficznych, promowaniu walorów i atrakcji regionu (*product placement*) oraz stworzeniu lokalnego kontekstu dla sensacji prasowej jeśli nie światowego, to przynajmniej europejskiego formatu. W połowie lat 30. gazeta, wypływając na szersze wody, nieprzypadkowo nazywana pałuckim „IKC-em”, sięgnęła po współczesną literaturę rynkową, pozyskując dziewięć tekstów autorów „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”. W latach 1935–1938 składały się one na drugą wyróżniającą się grupę powieści „Pałuczanina”, choć były dziełem tylko dwojga pisarzy — Marii Reutt i Bohdana Lekszyckiego.

W wypadku M. Reutt współpraca z krakowskim potentatem prasowym podkreślana była w notach towarzyszących wprowadzaniu na łamy „Pałuczanina” jej kolejnych fabuł, przeważnie o charakterze romansowym: *Pani Gabrynia*, *Królewska miłość*, *Zemsta Cyganki*, *Co zazdrość może*, *Romans pani Aty*, *Ktoś ty?*, *Zemsta losu*, pojawiających się w nim niemal taśmowo, jedna po drugiej, tak zresztą jak w tygodniku Mariana Dąbrowskiego „Na Szerokim Świecie”, z którym autorka związana była od jego początków w 1928 roku²⁴. Wobec braku danych na jej temat w innych źródłach²⁵, pozostaje podać za tym pismem, że jako żona oficera Wojska Polskiego zamieszkiwała w wielu dzielnicach kraju, poznając „różne nasze typy i różne środowiska polskie”, co miało przekładać się na poczytność jej wziętych wprost z życia utworów. Obecność w części z nich wątków kresowych, reminiscencji z rewolucji bolszewickiej, pierwszej wojny światowej i wojny polsko-rosyjskiej należy wiązać ze stacjonowaniem mężowskiego pułku w Pińsku na Polesiu²⁶. Jedynie *Zemsta Cyganki* wydaje się utworem odbiegającym od pozostałych, być może jest to jej autorska przeróbka powieści zeszytowej.

²³ „Pałuczanin” 1930, nr 108 (23 IX), s. 2.

²⁴ Do 1939 roku z niewielkimi przerwami ukazało się tam dwanaście jej powieści.

²⁵ Autorstwo kilku powieści sensacyjno-kryminalnych publikowanych w „Na Szerokim Świecie” i „Tempie Dnia” oraz osobno przypisywano pisarce dla młodzieży, pedagog i działaczce oświatowej związanej z Wilnem, Marii Jadwidze Reutt (1863–1942). Ta jednak w liście do redakcji „Kuriera Wileńskiego” z 1929 roku zaprzeczyła, iż jest autorką jednej z powieści tego rodzaju pt. *Strzał o północy*. Zob. C. Gajkowska, *Maria Jadwiga Reutt*, [hasło w:] *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/maria-jadwiga-reutt> (dostęp: 29.07.2018).

²⁶ „Na Szerokim Świecie” 1931, nr 49, s. 12; 1935, nr 51, s. 7.

Nie tak anonimowy B. Lekszycki, dziennikarz i literat związany z Sosnowcem, po latach pracy dla tamtejszego oddziału katowickiej spółki wydawniczej Polonia, luźno współpracował z wieloma tytułami prasowymi w kraju, pisząc utwory literackie i artykuły popularnonaukowe między innymi do „Tempa Dnia” i „Na Szerokim Świecie” z koncernu „IKC-a”²⁷. W 1932 roku na łamach gazety „7 Groszy: dziennik ilustrowany dla wszystkich o wszystkim” zamieścił powieść sensacyjną *Upiór Górnego Śląska* z postacią detektywa amatora Ryszarda Sławicza, przewijającą się później w wielu jego utworach, z powojennymi włącznie²⁸. Nie zabrakło go także w powieściach sensacyjno-kryminalnych drukowanych w „Pałuczanie” — *Kobieta szpieg* i *Człowiek o zielonych oczach*.

Powieści regionalne oraz pochodzące od autorów związanych z „IKC-em” to około połowy repertuaru beletrystycznego „Pałuczanie” (16 z 31 tytułów). Dla opisu całego zasobu pod względem przynależności gatunkowej przyjęto systematykę przedstawioną w *Słowniku literatury popularnej* pod redakcją Tadeusza Żabskiego²⁹. Dzięki temu większość drukowanych w gazecie fabuł daje się przypisać do jednej z dwóch odmian tej prozy: zbójcko-kryminalnej lub miłosno-romansowej (po 11 tytułów), choć czasem trudno je ściśle rozgraniczyć. Teksty o dominującym wątku uczuciowym to przede wszystkim „romanse współczesne” wspomnianej M. Reutt, w części kresowe i antybolszewickie³⁰ oraz modelowa, dworkowa „historia miłości” (podtytuł) *Dzikuski* Ireny Zarzyckiej. Beletrystykę obcą reprezentowała przełożona z angielskiego walterskotowska (rozgrywała się między innymi w scenerii szkockich zamków) powieść przygodowo-miłosna bliżej nieznanego K. Watkinsona *Dwukrotnie zaślubiona*, oparta na często spotykanym motywie zamiany tożsamości (w tym przypadku niezwykle podobnych kuzynek); ponadto dwa utwory francuskie: *Piękna koronczarka* (oryg. *La jolie dentellière*) uznanego specjalisty od fabuł sentymentalnych Émile’a Richebourga (1833–1898) i romans kryminalny o mocnym tytule: *Przekłęta* (oryg. *Maudite*)

²⁷ Urodzony w 1904 roku w Sosnowcu. W latach 1923–1928 felietonista i sprawozdawca sądowy tamtejszego „Kuriera Zachodniego”, jednocześnie korespondent krakowskiego „IKC” na Zagłębie Dąbrowskie. W okresie 1928–1933 w składzie redakcji chadeckiego dziennika „Polonia” Śląskich Zakładów Graficznych i Wydawniczych „Polonia” SA w Katowicach, kolejno jako szef kroniki, redaktor techniczny, kierownik oddziału na Zagłębie Dąbrowskie w Sosnowcu, ponadto szef sosnowieckiej redakcji „7 Groszy” tej samej spółki. W początkach 1933 roku zaprzestał współpracy z „Polonią” z powodu kilkakrotnych cięć płac, utrzymując się do czasu wybuchu wojny jako freelancer. Zob. *Życiorys* (16 X 1951), AAN, zespół RSW „P-K-R” ZG w Warszawie, Akta osobowe dziennikarzy, sygn. 4431.

²⁸ Dosłużył się wówczas stopnia majora w Komendzie Głównej MO w Sosnowcu.

²⁹ *Słownik literatury popularnej*, red. T. Żabski, Wrocław 2006, s. 762–767.

³⁰ Te ich elementy wykorzystano w reklamie: „Wybuch krwawej rewolucji w Rosji, torturowanie niewinnych ofiar, hulaszczy tryb życia komisarzy bolszewickich, tajemnice propagandy komunizmu, podziemna działalność wrogów ładu społecznego — oto na takim tle rozgrywa się niezmiernie ciekawa historia w naszej nowej powieści Marii Reutt p.t. »Ktoś ty?...« której druk rozpoczniemy w przyszłym numerze”. Zob. „Ilustrowany Kurier Pałucki” (dalej: „IKP”) 1937, nr 143, s. 5.

równie poczytnej Anne Violet-Francey (1841–1923), posługującej się pseudonimem Maxime (Max) Villemer.

Gatunki zbójcecko-kryminalne uosabiały dwa „klasyki” literatury brukowej, to jest awanturniczko-przygodowe romanse „z życia wyższych sfer”. Ze względu na znaczną objętość ich pierwowzorów zeszytowych w „Pałuczaninie” zamieszczone zostały w formie okrojonej i pod skróconymi tytułami, zacierającymi ich tło geograficzno-historyczne oraz walor aktualności. Pierwsza z nich, *Królowa-Awanturnica: powieść sensacyjna*, w pełnej wersji nosi podtytuł *Sensacyjna powieść z życia serbskiej pary królewskiej Dragi i Aleksandra*³¹; druga — *Liana: niezwykła historia życia wydziedziczonej sieroty to Liana sierota z Rotenburga, czyli Nieszczęśliwa ofiara pięknej grzesznicy. Sensacyjny romans z naszych czasów*. Motorem obu fabuł są intrygi pięknych i demonicznych rozpustnic-morderczyń: autentycznej postaci wdowy Dragi Mašin, poślubionej w 1900 roku przez młodego króla Serbii Aleksandra Obrenovića, oraz (w *Lianie*) „kobiety wielkomiejskiej ulicy” o imieniu Olga, która „podbija swym powabem serce starzejącego się hrabiego”³² Rotenburga, aby zawładnąć jego majątkiem i włościami.

W dwóch kolejnych sensacyjno-awanturnicznych powieściach „Pałuczaniina”: *Człowiek nocy* (oryg. *L’homme de la nuit*) Jules’a de Gastyne oraz *Syn przemytnika* Jerzego Myriela pobrzmiewają echa dawnego romansu zbójckiego, powieści tajemnic i *Nędzników* Victora Hugo. De Gastyne, a właściwie Jules-Sillas de Benoît (1847–1920), autor melodramatów, sztuk teatralnych i opowieści detektywistycznych, lubujący się w intrygach, których bohaterami byli „fałszywi winowajcy” niesłusznie oskarżeni o nikczemne zbrodnie³³, i w tym utworze centralną, choć działającą w ukryciu postacią uczynił skromnego, niemającego nawet własnego nazwiska (znany jest jedynie pod imieniem Anzelma) kasjera domu handlowego, który dla ratowania honoru swojego pryncypała dobroczyńcy bierze na siebie winę za fałszerstwo popełnione przez jego syna, otrzymując wieloletni wyrok ciężkich robót. Utrzymany w podobnej konwencji, jednak zbyt rozwlekły (140 odcinków i pełen rok „emisji”) *Syn przemytnika* Kazimierza Zalewskiego (pseud. J. Myriel), przedstawiciela pozytywistycznego dramatu mieszczańskiego, uchodzi za utwór mniej znaczący w dorobku czołowego wówczas komediopisa-

³¹ Doczekała się ona jak na jeden utwór całkiem sporej literatury przedmiotu, zob. A. Gemra, *Specyficzne ujęcie historii w wybranych powieściach zeszytowych*, „Literatura i Kultura Popularna” 5, 1996, s. 49–56; eadem, *Królowa awanturnica*, [hasło w:] *Słownik literatury popularnej...*, s. 274–275; M. Karolczyk, *Historia jako temat literatury brukowej. Królowa awanturnica, czyli zeszytowa powieść historyczna*, [w:] *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich* 7, cz. 2, red. M. Bukwałt, Wrocław 2007, s. 57–63.

³² „IKP” 1937, nr 97, s. 4.

³³ *Gastyne, Jules de*, [hasło w:] *Dictionnaire des littératures policières*, red. C. Mesplède, t. 1. A–I, Nantes 2007, s. 823–824, za: *Jules de Gastyne*, https://fr.wikipedia.org/wiki/Jules_de_Gastyne (dostęp: 29.07.2018).

rza warszawskiego³⁴. Zalety wartko napisanego kryminału ma za to bestseller literatury katolickiej *Tajemnica spowiedzi* (oryg. *Ein Opfer des Beichtgeheimnisses*) ks. Josepha Spillmanna (1842–1905), najpopularniejsze dzieło szwajcarskiego jezuitę, jednego z bardziej znanych pisarzy katolickich swoich czasów. Oparta na prawdziwym zdarzeniu powiastka moralna w duchu nauki katolickiej, ujęta w formę powieści sensacyjnej z elementami dramatu sądowego, na przykładzie historii młodego, niezwykle sumiennie pełniącego swoją posługę wiejskiego proboszcza z Prowansji, pokazuje „w należytem oświeceniu ofiarę, jakiej wymaga od katolickiego kapłana tajemnica spowiedzi”³⁵. Kiedy w kierowanej przez niego parafii dochodzi do morderstwa na tle rabunkowym, odpowiedzialność za zbrodnię spada na barki księdza, znającego tożsamość prawdziwego sprawcy, której z wiadomych powodów nie może ujawnić. I w tym przypadku „fałszywego winowajcę” czekała deportacja do jednej z zamorskich kolonii francuskich w towarzystwie najgorszego sortu przestępców.

W repertuarze beletrystycznym „Pałuczanina” znalazło się też pięć współczesnych polskich powieści sensacyjno-kryminalnych, z których tylko anonimowy *Dom cieni* wyjaśniający zagadkę tajemniczej, odciętej od świata willi na warszawskim Solcu i nieopuszczających jej przez kilkadziesiąt lat mieszkańców, wpisywał się w nurt sensacyjno-awanturniczy. W obydwu tytułach B. Lekszyckiego, *Upiorze Düsseldorfu* A. Kuzio oraz *Miedzy 5-tą a 6-tą* Jerzego Waldena punkt ciężkości przenosi się na działania detektywów i ich pomocników. U Lekszyckiego jest to „ten niezrównany Sławicz, o którego wyczynach krążą już legendy”³⁶ oraz jego przyjaciel Jan Czerwicki — finansista i „amator-kryminolog”, mordercę kobiet z Düsseldorfu usiłuje pochwycić obdarzony nadzwyczajnym zmysłem spostrzegawczości i fenomenalną intuicją, niezwykle sprawny fizycznie detektyw amator Krucki z podążającym zawsze krok za nim asem berlińskiej policji śledczej Thormanem. W powieści Waldena profesjonalnego detektywa Głębockiego, jednego z najlepszych w swoim fachu, w śledztwie w sprawie śmierci warszawskiego finansisty wspiera gwiazdor stołecznej sceny kabaretowej Albin Stark. Filar teatru Mucha Tse-tse jest postacią w tym gronie zdecydowanie najsympatyczniejszą, a to z racji miłości do angielskich kryminałów (ciekawie we fragmentach wplecionych w tok narracji), których „studiowaniu” — jako swego rodzaju podręczników kryminologii — oddaje się z zapamiętaniem nawet w trakcie „odrabiania” kolejnych numerów scenicznych. Warto dodać, że aktorem, reżyserem i autorem tekstów piosenek był również twórca tej powieści, którego prawdziwe nazwisko brzmiało Jerzy Landau. Z obcą prozą detektywistyczną, i jej bohaterem

³⁴ *Dramat mieszczański epoki pozytywizmu warszawskiego*, wybór, wstęp, przyp. T. Sivert, Wrocław 1953, s. XLVIII. Recenzja i obszerne streszczenie powieści zob. A. Sygietyński, *Jerzy Myriel Syn przemysłowca, powieść oryginalna, 1884, „Prawda”* (Warszawa) 1883, nr 50, s. 594–595.

³⁵ Nota przy odc. 1 powieści, zob. „Polak-Katolik” 1913, nr 32, s. 1.

³⁶ Z prologu powieści *Kobieta szpieg*, zob. „IKP” 1937, nr 56, s. 4.

Herkulesem Poirotem, czytelnicy „Pałuczanina” zetknęli się tylko raz, w 1933 roku, w *Cieniu na zasłonie* Agathy Christie.

Kilka fabuł przygodowo-awanturycznych spotykanych w „Pałuczaninie”, z utworami Tuczyńskiego na czele, należy do popularnej powieści historycznej w odmianie przygodowej. Taki charakter mają *Pomorzanie w Gąsawie*, przeniesiona w czasy Piastów opowieść o miłości ubogiego rybaka Marcina i mieszczańskiej córki majstra ślusarskiego z tytułowej Gąsawy, z barwnie oddanymi scenami batalistycznymi i opisem średniowiecznej taktyki oblężniczej. Ponieważ powieść była jedynie osnuta, jak głosi podtytuł, na kanwie wydarzeń historycznych, jej autorowi należy wybaczyć na przykład przyspieszenie o 150 lat nadania praw miejskich wiosce Gąsawa, toponomastyczne ustalenia dotyczące osady Marcinkowo (nazwanej tak od imienia głównego bohatera), jak też przedstawienie bardziej heroicznej, bo w potyczce, wersji śmierci Leszka Białego, w rzeczywistości zaskoczonego przez zamachowców w łaźni, skąd salwował się nago ucieczką konną w stronę Marcinkowa³⁷. Z kolei:

Akcja powieści *Pustelnik z Czarnej Doliny* ma jako tło walki konfederatów barskich z Moskalami. Po stłumieniu powstania oficer Moskał zagarnia posiadłość polską, należącą się bohaterce powieści, wychowanicy pustelnika z Czarnej Doliny, który był dawniej powiernikiem prawowitych właścicieli zagrabionych przez Moskala włości. W tej ciekawej i romantycznej powieści ostatecznie zwycięża sprawiedliwość nad zbrodnią, gdyż Moskał ginie, a ziemia przez niego zrabowana wraca do rąk spadkobierczyni, która łączy się w małżeństwie ze swym ukochanym³⁸.

Trzecia z historycznych książek Tuczyńskiego *Maria, córka kościelnego*

to opowiadanie na tle walk powstańczych Hiszpanów przeciwko najeźdźcom Francuzom za czasów Napoleona. [...] Tuczyński gloryfikuje w tej powieści miłość Ojczyzny, poświęcenie dla kraju i wierność w miłości i przyjaźni. Jedną z głównych postaci powieści jest pewien Polak, żołnierz walczący po stronie francuskiej przeciwko Hiszpanom, których jednak szanuje i których przyjacielem się staje³⁹.

W czasy napoleońskie przenosił też czytelników gazety przygodowy romans historyczny *Czarny generał*, ogromnie poczytnego Wacława Gąsiorowskiego, w którym sportretowany został Władysław Jabłonowski nazywany „Murzynkiem” (1769–1802), uczestnik powstania kościuszkowskiego, generał brygady Legionów Polskich we Włoszech.

W zalewie utworów, których nawet podtytuły epatowały ich sensacyjnym względnie romansowym charakterem (wiele z nich to przecież „powieści sensacyjne” lub „romanse współczesne”), rzadko gościła na łamach „Pałuczanina” proza społeczno-obyczajowa, nierozwijająca tak udramatyzowanej wizji świata. *Garbuska*, późny utwór Michała Bałuckiego, uznanego twórcy fars i komedii, mniej cenionego jako powieściopisarz, jest tego dobitnym przykładem. Budująca powiastka moralna

³⁷ W ten sposób przedstawia go pomnik w Marcinkowie Górnym.

³⁸ T. Pietrykowski, *op. cit.*, s. 35–36.

³⁹ *Ibidem*, s. 37.

z przesłaniem, przedstawiająca koleje życia kobiety niezwyklej — wszechstronnie utalentowanej, lecz kalekiej córki rękodzielnika⁴⁰, z powodu defektu fizycznego odrzuconej przez najbliższych i żyjącej w cieniu piękniejszej, wychowywanej na damę siostry, której zamążpójście miało zapewnić rodzinie awans społeczny, zaliczana jest do nurtu biedermeierowskiego. Tytułowa Aniela (imię znaczące) uosabia właściwy tej odmianie powieści ideał bohatera prześladowanego przez otoczenie z racji swojej ułomności, jednak głęboko religijnego, znajdującego ukojenie i drogę do samorealizacji przez wyrzeczenie się szczęścia osobistego i pracę na rzecz innych, w tym przypadku rodziny⁴¹. Z kolei regionalna powieść pałucka *Niewolnik prawdy* J.A. Kraśnego, mieszcząca się w bardziej popularnym nurcie prozy obyczajowej, zawierała już więcej akcentów melodramatycznych i sensacyjnych⁴².

Przegląd beletrystyki powieściowej „Pałuczanie” zamykają trzy „środowiskowe” powieści wiejskie. O ile w *Zatopionym weselu* Brzeskiej i *Przez ciernie i głogi* Tuczyńskiego odbijała się rzeczywistość polskiej wsi z jej ciemnotą, zabobonem, wiarą w czary, szeroko praktykowanym zrzekaniem się majątku przez gospodarzy na rzecz dzieci w zamian za dożywotnie utrzymanie (tak zwany wycug), o tyle we *Wnuczce wygnańca* Kluczka przeważały elementy ludyczne, sensacyjno-awanturnicze.

Większość powieści „Pałuczanie” — 23 utwory — to teksty polskie, co czwarty był przekładem z języków francuskiego, niemieckiego lub angielskiego. Ten ostatni zaznaczył się tylko dwoma tytułami (*Cień na zasłonie* Christie, *Dwukrotnie zaślubiona* Watkinsona). Literaturę francuską reprezentowały trzy tasiecowe powieści felietonowe z czasów III Republiki (właściwie z lat 1874–1914) określane jako *le roman de la victime* (powieść ofiary)⁴³: *Człowiek nocy* de Gastyne, *Piękna koronczarka* Richebourga, *Przekłeta* Villemer. Z krajów języka niemieckiego pochodziły *Tajemnica spowiedzi* Spillmanna oraz zeszytowe *Liana* i *Królowa-Awanturnica*, należące do fabuł najdłuższych, o największej liczbie „epizodów”. Pod tym względem prym wiodła opublikowana w 153 częściach historia królowej Dragi, zajmująca nietypowo całą kolumnę, której początek otrzymali czytelnicy, jak zaznaczono, w osobnym dodatku. Utworem najkrótszym była *Wnuczka wygnańca* Kluczka (11 odcinków). Przeciętą objętość powieści „Pału-

⁴⁰ Ojciec bohaterki Łatkiewicz, podobnie jak ojciec autora, prowadził w Krakowie zakład krawiecki.

⁴¹ B. Mądra, *Biedermeier*, [hasło w:] *Słownik literatury polskiej XIX w.*, red. J. Bachórz, A. Kowalczykowa, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991, s. 103; T. Sobieraj, *Bohaterowie wśród „ruin” i „błyszczących nędz”*. O konfliktach jednostki ze światem w utworach prozą Michała Bałuckiego, [w:] *Świat Michała Bałuckiego*, red. T. Budrewicz, Kraków 2002, s. 396–397.

⁴² Jak na przykład udaremnienie przez ukochaną głównego bohatera hrabiankę Topolnicką zamachu bombowego na pociąg relacji Gniezno–Poznań między stacją Promno a Biskupicami, którym podróżował *incognito* na tajną inspekcję młody, świeżo mianowany minister spraw wojskowych Gruz-Gruziński wraz z adiutantami.

⁴³ T. Yasukawa, *Poétique du support et captation romanesque : la « fabrique » de son lecteur par le roman de la victime de 1874 à 1914, thèse de doctorat*, Limoges, Université de Limoges, 2013, s. 8–13, <http://aureole.unilim.fr/ori-oai-search/notice/view/unilim-ori-31161> (dostęp: 19.02.2019).

czanina”, przy rozmiarze 1/3–1/2 strony, zamykała się w przedziale kilkudziesięciu (30–60) części.

Zdecydowaną większość beletrystycznego repertuaru gazety tworzyły przedruki. Tylko trzy powieści pisane były specjalnie na jej zamówienie i nie doczekały się osobnych wydań (Brzeska, Kraśny, Kuzio). W trzech przypadkach (*Dom cieni*, *Między 5-tą a 6-tą* Waldena, *Pani Gabrynia* Reutt) nie udało się ustalić źródła przedruku do „Pałuczanina”, co nie znaczy, że takowe nie istnieje. Ogromna większość tekstów, naturalnie poza powieściami zeszytowymi, pojawiła się najpierw w odcinkach na łamach prasy. Dla utworów zeszytowych była to wtórna forma publikacji.

Chronologia wydawnicza pierwodruków powieści „Pałuczanina” (zob. aneks 1) pokazuje, że aż jedenaście z nich funkcjonowało w obiegu czytelnicznym już w XIX wieku, z najstarszym *Synem przemytnika* J. Myriela na czele, publikowanym od grudnia 1882 roku do lipca 1883 roku w warszawskim „Wiek: gazecie politycznej, literackiej i społecznej”, której autor był zarazem współtwórcą jako jej redaktor i wydawca. W 1884 roku Drukarnia „Wiek” na podstawie tego samego składu drukarskiego, minimalizując koszty wydawnicze, przygotowała dwutomową książkową wersję powieści opublikowaną nakładem Gebethnera i Wolffa. Pięć lat później *Syn przemytnika* był już rozpowszechniany na terenie zaboru pruskiego dzięki przedrukowi w „Bibliotece Powieści”⁴⁴, tygodnikowi beletrystycznemu wychodzącemu w Poznaniu u Franciszka Chocieszyńskiego pod redakcją Stanisława Wegnera. Prawdopodobnie właśnie z tego czasopisma utwór Myriela zaczerpnięty został do „Pałuczanina”, tak jak i trzy teksty F.K. Tuczyńskiego: *Maria, córka kościelnego*; *Pustelnik z Czarnej Doliny*; *Przez ciernie i głogi*, drukowane tam w latach 1896 i 1899. Dwa ostatnie, bezpośrednio po ich publikacji w „Bibliotece Powieści”, wydawca periodyku F. Chocieszyński wprowadził do obrotu księgarskiego w formie zwartej. Zgodnie z ówczesną praktyką także pierwsza z powieści Tuczyńskiego, jaką zainteresował się „Pałuczanin”, *Pomorzanie w Gąsawie*, która w 1885 roku zaistniała na łamach poznańskiego „Orędownika”, jeszcze w tym samym roku ukazała się jako odrębna pozycja wydawnicza nakładem tego pisma w drukarni E. Schmaedickiego⁴⁵.

W „Bluszczu” w 1891 roku ujrzała światło dzienne *Garbuska* M. Bałuckiego, wydana rok później u Michała Arcta w Warszawie. „Pod linią” popularnych

⁴⁴ Zob. J. Myriel, *Syn przemytnika*, „Biblioteka Powieści” 4, 1899, nr 20–28, 35–49 (20 V–9 XII).

⁴⁵ Na podstawie wstępnego rozeznania można przypuszczać, że powieści Tuczyńskiego w całym sporym wyborze krążyły w prasie ziem pozostających pod panowaniem pruskim przynajmniej do 1914 roku. Z utworów drukowanych w „Pałuczaninie” *Pustelnik z Czarnej Doliny* ukazał się na przykład w „Nowinach Raciborskich: piśmie dla ludu polsko-katolickiego” (1907, nr 73–97) oraz „Rodzinie Chrześcijańskiej: bezpłatnym dodatku tygodniowym do Gazety Toruńskiej-Codzienniej i Przyjaciela” (1911, nr 26–41). Natomiast *Pomorzanie w Gąsawie* doczekali się przeróbki scenicznej na *Dramat historyczny w 4 Aktach w 5 odsłonach* autorstwa Władysława Renza, opublikowanej w polonijnej oficynie Władysława Dyniewiczza w Chicago w 1897 roku.

dzienników paryskich „Le Petit Journal” i „Le Petit Parisien” w latach 1892–1897 pojawiały się francuskie powieści felietonowe, które poza *Człowiekiem nocy* de Gastyne’a⁴⁶ nie musiały długo czekać na osobne wydania u Flammariona (Richebourg) i Montgrediena (Villemer) oraz liczne wznowienia. Szybko też za-interesowali się nimi wydawcy polscy. Nakładem i drukiem Jana Czaińskiego w Gródku Jagiellońskim pod Lwowem w „Bibliotece Wyborowych Powieści i Romansów”⁴⁷ ukazały się *Przekłeta* i *Tajemnica przepaści*, której jedną z części jest *Piękna koronczarka*. Romans Richebourga trafił ponadto wraz z *Człowiekiem nocy* do tego samego czwartego rocznika „Biblioteki Powieści” z 1899 roku⁴⁸, a *Przekłeta* w latach 1908–1909 drukował chyba jako pierwszy w swoim obszernym dziale powieściowym, również poznański, poważny i stojący na wysokim poziomie „Głos Wielkopolanek: tygodnik społeczno-narodowy dla kobiet wszystkich stanów”, który rozchodził się w Wielkopolsce, na Śląsku i Pomorzu⁴⁹. Francuskie *romans-feuilletons* były więc bardzo poczytne w regionie, ale też niezależnie od granic terytorialnych, w jakich wychodziły⁵⁰. Przypomniano sobie o nich również w III RP⁵¹.

Kiedy wiosną 1934 roku wydawca „Pałuczana” przymierzał się do druku *Tajemnicy spowiedzi* ks. Spillmanna, opublikowanej po raz pierwszy w 1896

⁴⁶ Przerobionym przez autora na dramat w 5 aktach i 7 obrazach, grany na francuskich scenach od października 1894 roku. Zob. Pédrille, *Une tournée très intéressante*, „Le Petit Journal” nr 11605, 4 X 1894, s. 3.

⁴⁷ Poszczególne powieści tego nietypowego wydawnictwa dostępnego w prenumeracie wychodziły zeszytami obejmującymi pięć arkuszy druku (osiemdziesiąt stron) każdy co dziesięć dni, to znaczy pierwszego, dziesiątego i dwudziestego dnia miesiąca, co w skali roku dawało 36 zeszytów (180 arkuszy, 2880 stron) formatu większej 8°. Zachowane oprawne egzemplarze nie mają znamion przynależności do serii wydawniczej. Zob. reklamy „Biblioteki Wyborowych Powieści i Romansów” w K. de Montepin, *Tragedie Paryża*, t. 1, wyd. J. Czaiński, Gródek 1903 (dostępne w cBN Polona); zob. też J. Dunin, K. Mierzwianka, *Polska powieść zeszytowa: materiały bibliograficzne*, Wrocław 1978, s. 6.

⁴⁸ Rocznik ten zawierał aż cztery utwory, które później w różnych latach pojawiały się w „Pałuczanie”: *Przez ciernie i głogi* Tuczyńskiego (nr 1–10), *Człowieka nocy* de Gastyne (nr 1–13), *Syna przemysłnika* Myriela (nr 20–49), *Piękną koronczarkę* Richebourga (nr 29–50).

⁴⁹ K. Łozowska-Marcinkowska, *Sprawy niewieście: problematyka czasopism kobiecych Drugiej Rzeczypospolitej*, Poznań 2010, s. 69–70.

⁵⁰ *Piękną koronczarkę* jako jedną całość z *Tajemnicą przepaści* w wersji tożsamej z „Biblioteką Powieści” w 1908 roku pt. *W ukryciu* drukował anonimowo poznański „Postęp”. Łódzka mutacja „Orędownika: ilustrowanego dziennika narodowego i katolickiego” Drukarni Polskiej SA z Poznania w latach 1938–1939 zamieściła obie powieści również bez podania autorstwa w przeredagowanej, być może skróconej wersji pt. *Skradzione dziecko. Przekłeta* w latach 1934–1935 publikował „Orędownik Ostrowski: pismo na powiat Ostrowski i miasto Ostrow, Odolanów, Mikstat, Sulmierzyce, Raszków i Skalmierzyce” naprzemiennie w wydaniu głównym oraz „Dodatku do Orędownika Ostrowskiego i Odolanowskiego”. Dla środowisk polonijnych książkowe edycje *Przekłetej* (po 1919 roku) i *Człowieka nocy* (w 1899 roku) opracował Antoni Alfred Paryski z Toledo (Ohio). W 1936 roku powieść de Gastyna Akazywała się w „Ziemi Michałowskiej (Gazecie Brodnickiej)”.

⁵¹ W 1992 roku katowicki „Akapit” wydał na przykład pierwsze powojenne wydanie *Przekłetej* w serii „Stary Romans”.

roku przez Herder Verlag, największy katolicki dom wydawniczy w Niemczech specjalizujący się w teologii, edukacji i psychologii, działający od 1801 roku we Fryburgu Bryzgowijskim, zapewne nie przypuszczał, że powieść na macierzystym gruncie wznawiana będzie niemal każdego roku, a do 1937 roku miała dojechać się czterdziestu wydań i przekładów na dziesięć języków⁵². Na ziemi polskie trafiła tuż przed pierwszą wojną światową dzięki operatywności „apostola słowa drukowanego” ks. Ignacego Kłopotowskiego, twórcy i właściciela pierwszego polskiego koncernu prasy katolickiej, mieszczącego się w Warszawie przy Krakowskim Przedmieściu 71⁵³. Jako miejsce jej pierwszego wydania wybrano „Polaka-Katolika” — tani, popularny dziennik poranny dla ludu, który opierając się na doktrynie katolickiej, nierzadko przekazywał swoje treści w formie sensacyjnej⁵⁴. Powieść ukazywała się na jego łamach od lutego do czerwca 1913 roku, a w lipcu była już dostępna w sieci księgarń „Polaka-Katolika”⁵⁵. Do czasu zamieszczenia jej w „Pałuczaninie” doczekała się co najmniej pięciu kolejnych wydań osobnych z lat 1914–1931 firmowanych przez ten warszawski dziennik względnie tygodnik „Wieczory Rodzinne” z tego samego koncernu oraz druku w odcinku „Ziemie Michałowskiej (Gazety Brodnickiej)” w 1933 roku, nie wychodząc z obiegu czytelniczego właściwie po dzień dzisiejszy⁵⁶.

Ostatnią powieścią „Pałuczanina”, która zdążyła jeszcze zakotwiczyć się w XIX stuleciu, była *Liana* F. Arges, w swojej pierwotnej zeszytowej postaci drukowana u Adolfa Andera w Dreźnie jako utwór anonimowy od 1900 roku⁵⁷. Jej polski przekład odnotowuje bibliografia Dunina i Mierzwińskiej, wskazując tylko przypuszczalną datę i miejsce publikacji (Wiedeń, nakł. J. Rubinsteina, przed

⁵² Zob. *Nota wydawcy*, [w:] J. Spillmann, *Tajemnica spowiedzi*, Bydgoszcz 1991, s. 271.

⁵³ Jego załącznikiem był katolicki ośrodek wydawniczy dysponujący własną oficyną, drukarnią oraz księgarnią założony przez Kłopotowskiego w Lublinie i jego trzy główne tytuły: gazeta „Polak-Katolik”, tygodnik „Posiew”, miesięcznik „Dobra Służąca”. W ofercie przedsiębiorstwa znajdowały się ponadto publikowane w wielkich nakładach książki i broszury w duchu katolickim i narodowym kierowane do niższych warstw społecznych. Do 1916 roku staraniem „Polaka-Katolika” i „Posiewu” ukazało się 217 publikacji książkowych w łącznym nakładzie ponad 8 mln egz. Zob. J. Styk, *Działalność i myśl społeczna ks. Ignacego Kłopotowskiego (1866–1931)*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1983, z. 1, s. 254–255; *idem, Ksiądz Ignacy Kłopotowski 1866–1931: społecznik, publicysta i wydawca*, Warszawa 1987, s. 75.

⁵⁴ E. Banaś, *Dzienniki katolickie w Polsce do 1939 roku*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1986, nr 1, s. 54.

⁵⁵ Zob. „Polak-Katolik” 1913, nr 169 (I VII), s. 1.

⁵⁶ Jeszcze przed wojną na dramat religijny w czterech aktach przerobił ją Zbigniew Kaczorowski, publikując własnym sumptem w Poznaniu w 1935 roku oraz po raz drugi w 1939 roku w Potulicach nakładem Seminarium Zagranicznego. W 1947 roku zdążyli ją wydać Pallotyni w Poznaniu i Ołtarzewie, w 1991 roku bydgoska oficyna „Somix”, całkiem niedawno — w 2012 roku, w innym od dotychczasowych przekładzie Danuty Irmińskiej, Wydawnictwo Księża Marianów z Warszawy.

⁵⁷ G. Kosch, M. Nagl, *Der Kolportageroman. Bibliographie 1850 bis 1960*, Stuttgart-Weimar 1993, poz. 756.

1914)⁵⁸. Odcinkowa wersja tekstu podanego do druku w piśmie Krzyckich⁵⁹ jest tym samym, nieco skróconym tłumaczeniem powieści, jaka przez cztery lata „szła” w „Gazecie Polskiej w Brazylii”, głównym tytule prasowym tamtejszej Polonii⁶⁰. Wykazuje też dużą zbieżność z fabułą, która ciągnęła się w nieskończoność w tygodniku „Jedność Polek”, oficjalnym organie Association of Polish Women of the USA w Cleveland w stanie Ohio⁶¹, a nie są to przecież jej jedyne warianty.

Dwie z trzech powieści „Pałuczanina” (nie licząc *Liany*), które weszły na rynek w początkach XX wieku, pokazały się na nim w tym samym czasie, to jest w latach 1903–1904 — *Królowa-Awanturnica* pod szyldem berlińskiego Verlagshaus für Volksliteratur und Kunst⁶² (na ziemi polskie przeniesiona już w 1906 roku), *Czarny generał* Gąsiorowskiego we wkładce powieściowej do lwowskiego dziennika popularnosensacyjnego dla masowego odbiorcy „Wiek Nowy” oraz w wydaniu osobnym w Poznaniu z 1904 roku. Data publikacji oryginału *Dwukrotnie zaślubionej* Watkinsona, drukowanej z początkiem 1905 roku w „Bibliotece Powieści”, jest na razie nieznana. Jako że akcja utworu rozgrywa się we wczesnych latach 80. XIX wieku, jej pierwodruk mógł przypadać nawet na ostatnie piętnaście lat tamtego stulecia.

Wśród siedemnastu powieści współczesnych tylko jedna nie była utworem polskim. Trzecia powieść w dorobku A. Christie, o której mowa, pod kolejnymi tytułami: *The Girl with the Anxious Eyes*, *Murder on the Links* i *Cień na zasłonie* we wczesnych latach 20. z miesięcznika „The Grand Magazine” trafiła do londyńskiej oficyny The Bodley Head, a w 1934 roku w autoryzowanym przekładzie Zofii Maliniak została opublikowana w warszawskim Wydawnictwie Współczesnym. W jaki sposób w drugiej połowie 1933 roku znalazła się w żnińskim piśmie prowincjonalnym — nie wiadomo⁶³.

Niezwyczajnie szybko, rok po pierwodruku w warszawskim dzienniku „Rzeczpospolita” i pierwszym z wielu wydań w „Roju”, pod koniec 1928 roku „na ogólne życzenie czytelników” „Pałuczanin” postarał się o *Dzikuskę* Zarzyckiej, został jednak wyprzedzony przez „Lecha” z Gniezna, który uczynił to dobre pół roku wcześniej. Za nowość wydawniczą mogła uchodzić też *Wnuczka wygnańca* Kluczka, otwierająca listę tytułów powieściowych gazety. Cztery z siedmiu utwo-

⁵⁸ J. Dunin, K. Mierzwianka, *op. cit.*, poz. 113.

⁵⁹ Powrót rodziny do pierwotnej formy nazwiska Krzycki, uproszczonej przez urzędników pruskich na Ksycki z uwagi na trudną wymowę, nastąpił w 1938 roku.

⁶⁰ *W walce o miliony: romans z naszych czasów w 4 tomach przez Jerzego Bornes’a*, „Gazeta Polska w Brazylii” (Kurytyba) 1921, nr 50 (7 XII)–1925, nr 44 (28 X) (272 odc.).

⁶¹ *Bezdomna czyli Ofiara Pięknej Grzesznicy: powieść z naszych czasów*, „Jedność Polek = Unity of Polish Women” 1923–1931 (i dłużej).

⁶² G. Kosch, M. Nagl, *op. cit.*, poz. 1.

⁶³ Miarą popularności utworu może być fakt, że został on wyszczególniony w *Katalogu dzieł „B” (Literatura piękna dla dorosłych)* Biblioteki TCL w Poznaniu datowanym na lata 30. XX wieku.

rów M. Reutt przedrukował „Pałuczanie” z „Na Szerokim Świecie” w okresie od roku do siedmiu lat po ich premierze na łamach tego tygodnika, a *Zemsta Cyganki* i *Co zazdrość może!* doczekały się nawet w oficynie Krzyckich wydań osobnych (po dwa każda). Książkami tymi premiowano czytelników wszystkich pism koncernu przy różnych okazjach. Dwa kolejne rok wcześniej zamieściło „Tempo Dnia”. Sensacyjnymi fabułami Lekszyckiego emocjonowali się w pierwszej kolejności także odbiorcy „Tempa Dnia”⁶⁴ i „Expressu Wieczornego Ilustrowanego” łódzkiej „Republiki”⁶⁵.

W przypadku tego autora oraz M. Reutt związki z oficyną Krzyckich nie ograniczały się tylko do „Pałuczanie”. Ich utwory powieściowe drukował też inny periodyk wydawnictwa, ilustrowany tygodnik „Moje Powieści”, który rozchodził się już na obszarze całego kraju. Jego uruchomienie we wrześniu 1933 roku świadczy o tym, że Krzyccy wiązali duże nadzieje z poczytną beletrystyką odcinkową, nie wahając się oprzeć na niej egzystencji nowego pisma. Pozostałe działy, za wyjątkiem kolumny łączności z czytelnikami, były tam daleko mniej rozwinięte. Doświadczenia wyniesione z redagowania „Moich Powieści” miały też swoją drugą stronę. Ich wydawca zauważył bowiem, że o wiele skuteczniej niż „odcinkowce”, przyciągają prenumeratorów właśnie listy i porady, co dało mu asumpt do stworzenia nowego czasopisma, które najbardziej rozślawiło miasto Żnin i istniejącą tam oficynę — „Mojej Przyjaciółki”⁶⁶, tyle że ona powieścią w odcinkach zajmowała się w stopniu umiarkowanym.

⁶⁴ Zamieszczona w nim *Płonąca dłoń to Człowiek o zielonych oczach* z „Pałuczanie”; *W szponach pięknego demona: (sensacyjna powieść szpiegowska)* jest *Kobietą szpiegiem*.

⁶⁵ Wcześniejsza wersja *Kobiety szpiega* ukazała się tu pt. *W sidłach diablity z Niemiec. Pamiętniki byłego agenta kontrwywiadu* pod pseudonimem jednego z bohaterów powieści Roberta Paula Simona.

⁶⁶ P. Osuchowski, *Skąd „Przyjaciółka?”*, „Gazeta Krakowska” 1988, nr 78, s. 3.

Aneks 1. Powieści „Pałuczanina” („IKP”) według chronologii wydawniczej pierwodruków

powieści dziewiętnastowieczne

- **1882–1883** *Syn przemysłnika*, Jerzy Myriel
- **1885** *Pomorzanie w Gąsawie*, Franciszek Ksawery Tuczyński
- **1891** *Garbuska*, Michał Bałucki
- **1892** *Człowiek nocy*, Jules de Gastyne
- **1894** *Piękna koronczarka*, Émile Richebourg
- **1896** *Pustelnik z Czarnej Doliny*, Franciszek Ksawery Tuczyński
- **1896** *Maria, córka kościelnego*, Franciszek Ksawery Tuczyński
- **1899** *Przez ciernie i głogi*, Franciszek Ksawery Tuczyński
- **1896** *Tajemnica spowiedzi*, Joseph Spillmann
- **1897** *Przekłeta*, Maxime Villemer
- **1900** *Liana: niezwykła historia życia wydziedziczonej sieroty*, F. Arges —

powieści dwudziestowieczne sprzed 1914 r.

- **–1901** *Liana: niezwykła historia życia wydziedziczonej sieroty*, F. Arges
- **1903–1904** *Królowa-Awanturnica*
- **1905** *Dwukrotnie zaślubiona*, K. Watkinson

powieści współczesne

- **1922** *Cień na zasłonie*, Agatha Christie
- **1925** *Wnuczka wygnańca*, Stanisław Kluczek
- **1927** *Dzikuska*, Irena Zarzycka
- **1928–1929** *Zemsta Cyganki*, Maria Reutt
- **1930** *Upiór Dusseldorfu*, Alojzy Kuzio
- **1930–1931** *Niewolnik prawdy*, Jan Andrzej Kraśny
- **1931–1932** *Co zazdrość może!*, Maria Reutt
- **1932–1933** *Ktoś ty?*, Maria Reutt
- **1932–1933** *Dom cieni*
- **1933** *Zatopione wesele*, Wanda Brzeska
- **1933–1934** *Miedzy 5-tą a 6-tą*, Jerzy Walden
- **1934** *Królewska miłość*, Maria Reutt
- **1935** *Pani Gabrynia*, Maria Reutt
- **1935** *Romans pani Aty*, Maria Reutt
- **1935** *Kobieta szpieg*, Bohdan Lekszycki
- **1936** *Człowiek o zielonych oczach*, Bohdan Lekszycki
- **1937** *Zemsta losu*, Maria Reutt

Aneks 2. Powieści „Pałuczanina” („IKP”) według kolejności pojawiania się w gazecie

1927	<ul style="list-style-type: none"> • Kluczek Stanisław, <i>Wnuczka wygnańca</i>, nr 1–11
1928	<ul style="list-style-type: none"> • Tuczyński Franciszek Ksawery, <i>Pomorzenie w Gąsawie</i>, nr 1–59 • Tuczyński Franciszek Ksawery, <i>Pustelnik z Czarnej Doliny</i>, nr 64–115 • Tuczyński Franciszek Ksawery, <i>Maria, córka kościelnego</i>, nr 118–145 • Zarzycka Irena, <i>Dzikuska</i>, nr 146–148
1929	<ul style="list-style-type: none"> • Zarzycka Irena, <i>Dzikuska</i>, nr 1–44 • Tuczyński Franciszek Ksawery, <i>Przez ciernie i głogi</i>, nr 47–104 • Richebourg Émile, <i>Piękna koronczarka</i>, nr 116–152
1930	<ul style="list-style-type: none"> • Richebourg Émile, <i>Piękna koronczarka</i>, nr 1–95 • Kuzio Alojzy, <i>Upiór Düsseldorfu</i>, nr 109–144 • Kraśny Jan Andrzej, <i>Niewolnik prawdy</i>, nr 147–148
1931	<ul style="list-style-type: none"> • Kraśny Jan Andrzej, <i>Niewolnik prawdy</i>, nr 1–47 • Gastyne Jules de, <i>Człowiek nocy</i>, nr 68–137 • Myriel Jerzy, <i>Syn przemysłowca</i>, nr 132–152
1932	<ul style="list-style-type: none"> • Myriel Jerzy, <i>Syn przemysłowca</i>, nr 1–116 • <i>Dom cieni</i>, nr 115–149
1933	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Dom cieni</i>, nr 1–12 • Watkinson K., <i>Dwukrotnie zaślubiona</i>, nr 14–61 • Christie Agatha, <i>Cień na zasłonie</i>, nr 64–141 • Brzeska Wanda, <i>Zatopione wesele</i>, nr 117–140 • Walden Jerzy, <i>Między 5-tą a 6-tą</i>, nr 142–151
1934	<ul style="list-style-type: none"> • Walden Jerzy, <i>Między 5-tą a 6-tą</i>, nr 1–44 • Spillmann Joseph, <i>Tajemnica spowiedzi</i>, nr 50–148
1935	<ul style="list-style-type: none"> • Bałucki Michał, <i>Garbuska</i>, nr 1–47 • Reutt Maria, <i>Pani Gabrynia</i>, nr 56–102 • Reutt Maria, <i>Królewska miłość</i>, nr 103–143 • Reutt Maria, <i>Zemsta Cyganki</i>, nr 145–154
1936	<ul style="list-style-type: none"> • Reutt Maria, <i>Zemsta Cyganki</i>, nr 1–29 • Reutt Maria, <i>Co zazdrość może!</i>, nr 30–65 • Reutt Maria, <i>Romans pani Aty</i>, nr 66–91 • <i>Królowa-Awanturnica</i>, nr 107–157
1937	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Królowa-Awanturnica</i>, nr 1–92 • Arges F., <i>Liana</i>, nr 94–156 • Reutt Maria, <i>Ktoś ty?</i>, nr 144–156
1938	<ul style="list-style-type: none"> • Arges F., <i>Liana</i>, nr 1–92 • Reutt Maria, <i>Ktoś ty?</i>, nr 1–42 • Lekszycki Bohdan, <i>Kobieta szpieg</i>, nr 56–92 • Reutt Maria, <i>Zemsta losu</i>, nr 94–123 • Lekszycki Bohdan, <i>Człowiek o zielonych oczach</i>, nr 94–142 • Gąsiorowski Wacław, <i>Czarny generał</i>, nr 146–158
1939	<ul style="list-style-type: none"> • Gąsiorowski Wacław, <i>Czarny generał</i>, nr 1–43 • Villemer Maxime, <i>Przeklęta</i>, nr 43–105 (nieukończona)

Aneks 3. Pierwodruki powieści „Pałuczanie” („IKP”)

Autor	Tytuł w wersji z „Pałuczanie” („IKP”)	Pierwotny tytuł	Wydanie osobne oryginalne	Pierwotny wydawca	Wydanie osobne polskie	Druk w „Pałuczanie” („IKP”) [liczba odcinków wg gazety]
ARGES F.	1. Liana. Niezwykła historia życia wydzie- dziczonej sieroty	Liane, die Waise von Rothenberg. Das unglückliche Opfer einer schönen Sünderin, Dresden: Adolf Ander, 1900–1901			Liana sierota z Roten- burga, czyli Nieszczę- śliwa ofiara pięknej grzesznej. Sensacyj- ny romans z naszych czasów, [Wiedeń, nakł. J. Rubinstein], Wydawnictwo Po- wieści Ilustrowanych, [przed 1914]	1937, nr 94 (8 VIII) – 1938, nr 92 (2 VIII) [156]
BALUCKI Michał	2. Garbuska			„Bluszc” (Warsza- wa) 1891, nr 23 (4 VI)–nr 39 (24 IX)	Warszawa: M. Arct, 1892	1935, nr 1 (1 I)– nr 47 (18 IV) [47]
BRZEŚKA Wanda	3. Zatopione wesele					1933, nr 117 (8 X)–nr 140 (3 XII) [25, właśc. 23]
CHRISTIE Agatha	4. Cień na zasłonie. Powieść	The Girl with the Anxious Eyes, „The Grand Mag- azine” 1922, nr 214 (XII)–1923, nr 217 (III)	Murder on the Links, London: The Bodley Head, 1923		przekł. autoryz. Zofii Maliniak, Warsza- wa: Wydawnictwo Współczesne, 1934	1933, nr 64 (4 VI) –nr 141 (5 XII) [38, właśc. 63]
–	5. Dom cieni					1932, nr 115 (9 X) –1933, nr 12 (29 I) [47]

6.	GASTYNE Jules de (Jules de Benoist)	Człowiek nocy. Powieść — (Przekład z francuskie- go)	L'homme de la nuit, „Le Petit Journal” R. 30 (nr 10677): 20 III 1892–(nr 10764) 15 VI 1892	przeróbka autorska na dramaty w 5 aktach i 7 obrazach pod tym samym tytułem, na deskach scenicznych od X 1894	„Biblioteka Po- wieści” (Poznań) 1899, nr 1 (7 I)–nr 13 (1 IV)	Toledo (Ohio): Anto- ni Paryski, 1899	1931, nr 68 (14 VI)–nr 137 (24 XI) [70]
7.	GAŚSIOROWSKI Wacław	Czarny gene- rał. Romans historyczny			„Wiek Nowy” (Lwów) 1903– 1904 (w dodat- kowej wkładce powieściowej)	Poznań, 1904	1938, nr 146 (4 XII)–1939, nr 43 (9 IV) [51]
8.	KLUCZEK Stanisław	Wnuczka wygnańca. Powieść			„Gazeta Świątecz- na” (Warszawa) 1925, nr 46 (15 XI) – nr 52 (27 XII)	Warszawa: Księ- garnia Krajowa K. Prószyńskiego, 1926 [11]	1927, nr 1 (2 XI) –nr 11 (14 XII) [11]
9.	KRAŚNY Jan Andrzej	Niewolnik prawdy. (Idealista). Powieść filmowa					1930, nr 147 (25 XII)–1931, nr 47 (23 IV) [44, właśc. 49]
10.	–	Królowa- -Awantur- nica: powieść sensacyjna		Die Abenteuerin auf dem Königs- thron. Sensationelle Enthüllung über das serbische Königs- paar. Volksroman von einem Eingee- weiheten (Oberst M.), Berlin, Verlag- shaus für Volkslit- eratur und Kunst, 1903–1904		Królowa awantur- nica. Sensacyjna powieść z życia serbskiej pary królewskiej Dragi i Aleksandra. Napisał serbski pułkownik M., Lwów: nakł. R. Landau, Wydaw- nictwo Powieści Ilustrowanych, 1906	1936, odc. 10: nr 107 (6 IX) – 1937, nr 92 (3 VIII) (odc. 1–9 w spe- cjalnym dodatku powieściowym) [153]

KUZIO Alojzy	11.	Upiór Düs-seldorfu					1930, nr 109 (25 IX) – nr 144 (18 XII) [36]
LEKSZYCKI Bohdan	12.	Człowiek o zielonych oczach				Płonąca dłoń, „Tempo Dnia” (Kraków) 1936, nr 185–214	1938, nr 94 (7 VIII) – nr 142 (27 XI) [49]
	13.	Kobieta szpieg				Robert Paul Simon, W siódlach diablicy z Niemiec. Pamiętniki byłego agenta kontrwywiadu, „Express Wieczorny Ilustrowany” (Łódź) 1935, nr 62 (3 III) – nr 76 (17 III)	1938, nr 56 (10 V) – nr 92 (2 VIII) [37]
MYRIEL Jerzy (Kazimierz Żalewski)	14.	Syn przemysłownika. Powieść				„Wiek: gazeta polityczna, literacka i społeczna” (Warszawa) 1882, nr 282 (4=16 XII) – 1883, nr 156 (4=16 VII)	1931, nr 132 (12 XI) – 1932, nr 116 (11 X) [140]
REUTT Maria	15.	Co zarządź może! Romans współczesny				„Na Szerokim Świecie” (Kraków) 1931, nr 49 (6 XII) – 1932, nr 39 (25 IX)	1936, nr 30 (10 III) – nr 65 (31 V) [36]

16.	Królewska miłość. (Romans współczesny)				„Tempo Dnia” (Kraków) 1934, nr 158 (10 VI)–nr 189 (11 VII) [29]		1935, nr 103 (1 IX) – nr 143 (3 XII) [36, właśc. 39]
17.	Ktoś ty?				„Na Szerokim Świecie” (Kraków) 1932, nr 40 (2 X)–1933, nr 15 (9 IV)		1937, nr 144 (2 XII) – 1938, nr 42 (7 IV) [56]
18.	Pani Gabrynia						1935, nr 56 (12 V)–nr 102 (29 VIII) [39, właśc. 42]
19.	Romans pani Aty. Powieść współczesna				„Tempo Dnia” (Kraków) 1935, nr 151 (3 VI)–nr 175 (28 VI) [25]		1936, nr 66 (2 VI) –nr 91 (30 VII) [26]
20.	Zemsta Cyganki. Powieść				„Na Szerokim Świecie” (Kraków) 1928, nr 1 (16 IX)– 1929, nr 14 (31 III)	(wyd. 2) Żnin: Zakł. Wyd. A. Ksycki, 1938	1935, nr 145 (8 XII)–1936, nr 29 (8 III) [35, właśc. 39]
21.	Zemsta losu				Drogi miłości, „Na Szerokim Świecie” (Kraków) 1937 nr 16 (18 IV)–nr 36 (5 IX)		1938, nr 94 (7 VIII)–nr 123 (13 X) [30]

RICHEBOURG Émile	22.	Piękna koronczarka. Powieść (Przekład z francuskiego)	La jolite dentellière, „Le Petit Parisien” R. 19 (nr 6422): 28 V 1894–(nr 6492): 6 VIII 1894 jako cz. 4 Le secret d’une tombe rozpoczętej 14 I 1894 (nr 6288)	La jolite dentellière, Paris: E. Flammarion, 1896 jako cd. Le Secret d’une tombe, E. Flammarion 1896	„Biblioteka Po-wieści” (Poznań) 1899, nr 29 (22 VII)–nr 50 (16 XII) jako cd. Tajemnicy przepaści tegoż autora z n-rów 14–29	Tajemnica przepaści, t. 1–3, Gródek k. Lwowa: Wydawnictwo Biblioteki Wyborowych Powieści i Romansów J. Czańskiego, 1899	1929, nr 116 (3 X)–1930, nr 95 (24 VIII) [128, właśc. 131]
SPILLMANN Joseph	23.	Tajemnica spowiedzi. Powieść. Z niemieckiego przełożyła Stella K.		Ein Opfer des Beichtgeheimnisses: frei nach einer wahren Begebenheit erzählt, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1896	„Polak-Katolik: codzienne pismo poranne” (Warszawa) 1913, nr 32 (4 II)–nr 168 (30 VI)	Warszawa: nakł. Drukarni „Polaka Katolika”, 1913	1934, nr 50 (1 V) –nr 148 (20 XII) [97, właśc. 98]
TUCZYŃSKI Franciszek Ksawery	24.	Maria, córka kościelnego. Powieść			„Biblioteka Po-wieści” (Poznań) 1896, nr 22 (30 V) –nr 26 (27 VI)		1928, nr 118 (14 X)–nr 145 (16 XII) [25]
	25.	Pomorzenie w Gąsawie. Powieść osnuta na tle historycznym z czasów Leszka Białego			„Orełdownik: pismo poświęcone sprawom politycznym i społecznym” (Poznań) 1885, nr 47 (27 II)–nr 88 (18 IV)	Poznań: nakł. „Orełdownika”, druk. E. Schmaedickiego, 1885	1928, nr 1 (1 I)–nr 59 (22 V) [59]

26.	Przez ciernie i głogi. Powieść	Maudite, „Le Petit Journal” R. 35 (nr 12469): 14 II 1897– (nr 12577): 2 VI 1897	Maudite, Paris: Montgredien et Cie, 1898	„Biblioteka Powieści” (Poznań) 1899, nr 1 (7 I)–nr 10 (11 III)	Poznań: nakł. i druk. Fr. Chocieszyńskiego, 1899	1929, nr 47 (21 IV)–nr 104 (5 IX) [58]
27.	Pustelnik z Czarnej Doliny. Powieść z czasów konfederackich			„Biblioteka Powieści” (Poznań) 1896, nr 1 (4 I)–nr 8 (8 II)	Poznań: nakł. i druk. Fr. Chocieszyńskiego, 1896	1928, nr 64 (5 VI)–nr 115 (7 X) [51]
28.	Przekłeta			„Głos Wielkopolek” (Poznań) 1908–1909	T. 1–2, Gródek k. Lwowa: Wydawnictwo Biblioteki Wyborowych Powieści i Romansów J. Czajńskiego, 1899–1900	1939 nr 43 (9 IV) –nr 105 (31 VIII) [63, nieukończona]
29.	Miedzy 5-tą a 6-tą. (Powieść sensacyjna)					1933, nr 142 (7 XII)–1934, nr 44 (17 IV) [54, własc. 53]
30.	Dwukrotnie zaślubiona. Powieść (przekład z angielskiego)			„Biblioteka Powieści” (Poznań) 1905, nr 1 (7 I)–nr 14 (8 IV)		1933, nr 14 (2 II)–nr 61 (28 V) [46]
31.	Dzikuska. Historia miłości			„Rzeczpospolita” (Warszawa) 1927, nr 218 (10 VIII) –nr 300 (27 X)	Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze „Rój”, 1927	1928, nr 146 (18 XII) – 1929, nr 44 (14 IV) [48]

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych, zespół Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” Zarząd Główny w Warszawie, Akta osobowe dziennikarzy, sygn. 4431 (Bohdan Lekszycki).

Opracowania

- Banaś E., *Dzienniki katolickie w Polsce do 1939 roku*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1986, nr 1.
- Dunin J., Mierzwianka K., *Polska powieść zeszytowa: materiały bibliograficzne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1978.
- Fikus F., *Wielkie wydawnictwo prasowe w małym mieście*. „Dwie Przyjaciółki”, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1979, nr 1.
- Fikus F., *Ze wspomnień*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1973, z. 1.
- Gemra A., *Królowa awanturnica*, [hasło w:] *Słownik literatury popularnej*, red. T. Żabski, wyd. 2 popr. i uzupeł., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.
- Gemra A., *Specyficzne ujęcie historii w wybranych powieściach zeszytowych*, „Literatura i Kultura Popularna” 5, 1996.
- Jelinek J., *Krzyccy. Żniński concern prasowy 1920–1950*, Żnińskie Towarzystwo Kulturalne, Urząd Miejski, Żnin 2007.
- Jung D., *Wstęp. Franciszek Ksawery Tuczyński (1844–1890). Pisarz wszechstronny, apologeta Ziemi Kiszewskiej*, [w:] F. Tuczyński, *Ofiary zabobonu: powieść obyczajowa z czasów polskich XVII stulecia*, Gmina Kiszewo, Kiszewo 2012.
- Karolczyk M., *Historia jako temat literatury brukowej. Królowa awanturnica, czyli zeszytowa powieść historyczna*, [w:] *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*, 7, cz. 2, red. M. Bukwałt et al., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007.
- Kim jest autor „Siwego konia”*, „Rolnik Polski” 1948, nr 76.
- Kosch G., Nagl M., *Der Kolportageroman. Bibliographie 1850 bis 1960*, Verlag J.B. Metzler, Stuttgart-Weimar 1993.
- Kwaśniewska A., *Udział Wandy Brzeskiej w badaniach etnograficznych Pomorza*, „Acta Cassubiana” 10, 2008.
- Łozowska-Marcinkowska K., *Sprawy niewieście: problematyka czasopism kobiecych Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2010.
- Mądra B., *Biedermeier*, [hasło w:] *Słownik literatury polskiej XIX w.*, red. J. Bachórz, A. Kowalczykowa, wyd. 3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2002.
- Mrozek Z., *Udział Pałuk w życiu literackim kraju*, „Kronika Bydgoska” 8 (1979/1980–1981), 1987.
- Notkowski A., *Zawrotna kariera prowincjonalnego młodzieńca (Alfred Ksycki)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1992, nr 3–4.
- Osuchowski P., *Skąd „Przyjaciółka?”*, „Gazeta Krakowska” 1988, nr 78.
- Pédrille, *Une tournée très intéressante*, „Le Petit Journal” 1894, nr 11605.
- Pietrykowski T., *Franciszek Ksawery Tuczyński. Wielkopolski pisarz ludowy (w 40 rocznicę jego śmierci) 1890–1930*, druk. i nakł. Toruńskiego Zakładu Chromolitograficznego i Drukarni Edwarda Stefanowicza, Toruń 1932.

- Sivert T., *Kazimierz Zalewski*, [w:] *idem* (wybór, wstęp, przyp.), *Dramat mieszczański epoki pozytywizmu warszawskiego: Zygmunt Sarnecki, Edward Lubowski, Kazimierz Zalewski*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1953.
- Słownik literatury popularnej*, red. T. Żabski, wyd. 2 popr. i uzupeł., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.
- Sobieraj T., *Bohaterowie wśród „ruin” i „błyszczących nędz”*. O konfliktach jednostki ze światem w utworach prozą Michała Bałuckiego, [w:] *Świat Michała Bałuckiego*, red. T. Budrewicz, Collegium Collumbinum, Kraków 2002.
- Styk J., *Działalność i myśl społeczna ks. Ignacego Kłopotowskiego (1866–1931)*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1983, z. 1.
- Styk J., *Ksiądz Ignacy Kłopotowski 1866–1931: społecznik, publicysta i wydawca*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1987.
- Sygietyński A., *Jerzy Myriel Syn przemysłowca, powieść oryginalna, 1884*, „Prawda” 1883, nr 50.
- Szajbel J., *Brzeska Wanda*, [hasło w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa-Poznań 1981.
- Teresińska I., *Tuczyński Franciszek Ksawery* [hasło w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, PWN, Warszawa-Poznań 1981.

Źródła internetowe

- Gajkowska C., *Maria Jadwiga Reutt*, [hasło w:] *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/maria-jadwiga-reutt>.
- Gastyne, Jules de, [hasło w:] *Dictionnaire des littératures policières*, t. 1. A–I, red. C. Mesplède, Éditions Joseph K., https://fr.wikipedia.org/wiki/Jules_de_Gastyne.
- Yasukawa T., *Poétique du support et captation romanesque : la « fabrique » de son lecteur par le roman de la victime de 1874 à 1914, thèse de doctorat*, Limoges, Université de Limoges, 2013, <http://aurore.unilim.fr/ori-oai-search/notice/view/unilim-ori-31161>.

The serialized novel in the *Pałuczanin* newspaper from Żnin (1927–1939)

Summary

In the history of the Polish press of the interwar period, a provincial publishing center located in Żnin, in Pałuki region, played a major role. In the 1930s, Żnin was home to a dynamically developing press company, offering high-circulation titles of nationwide coverage (*Moje Powieści, Moja Przyjaciółka*). The first step towards the creation of the future Publishing House of Alfred Ksycki was the establishment of the *Pałuczanin* newspaper in 1927, which formed the basis for subsequent publishing initiatives. The periodical, including a few supplements, was edited in accordance with the principle of “everything for everyone”, and signalled the upcoming era of mass press. One of the ways of acquiring new readers, was the printing of novels in episodes, which started already in the first issue of the newspaper with a mini rural novel by Stanisław Kluczek, a folk writer of sensational historical novels. The newspaper featured 30 other popular novels from authors associated with the region (Wanda Brzeska, Jan Andrzej Kraśny, Alojzy Kuzio, Franciszek Ksawery Tuczyński), but also those known from 19th-century French newspapers (Émile Richebourg, Jules de Gastyne). The article presents the characteristics of all the titles published through the newspaper.